

Forvaltningsgruppa informerer

Kristin Prestvold

Forvaltningsgruppa legger seg på samme linje som i forrige NAM-nytt og velger å sende inn temabasert rapportering. I tråd med dette, har gruppa valgt å se nærmere på hva som blir gjort i vårt langstrakte land når det gjelder skjøtsel (tilrettelegging, formidling, skilting, bevaring, vedlikehold, sikring og restaurering (istandsetting), rekonstruksjon og konservering) av kulturminnene ute i landskapet (universell utforming inkludert). I forrige utgave av NAM-nytt fra forvaltningsgruppa stilte jeg spørsmålet om hva vi gjør og hva som skjer med de registrerte kulturminnene vi gjennom nye metoder og ny erkjennelse (ny kunnskap) legger inn i databaser, registre og arkiver. Hva skjer når kulturminnet er kjent og erkjent? Hvor blir det av ressurser til skjøtsel, tilrettelegging, informasjonstiltak og oppfølgende arbeid etter at kulturminnene er opplest og vedtatt? Innrapporteringen til NAM-nytt fra forvaltningsgruppa denne gangen blir å regne som en oppfølging på disse spørsmålene.

Det er den regionale kulturminneforvaltningen i fylkeskommunene og Samisk kulturminneråd som har ansvaret for skjøtsel, bevaring og tilrettelegging av arkeologiske kulturminner. Unntaket er ruiner og stående bygninger fra middelalderen. Dessverre er dette ofte et nedprioritert område i de fleste fylker. Ikke fordi det skorter på engasjement, interesse, kunnskap og kompetanse rundt omkring i kulturminneforvaltningen, men fordi dette viktige området innen forvaltningen har måttet vike for andre preserende og lovpålagt oppgaver som tar all tid og krever all oppmerksomhet for de altfor få medarbeiderne i det regionale kulturminneapparatet.

Det handler om penger. Fra sentral hold kan vyene, intensjonene og forventningene være så store de vil, men i det regionale apparatet er dette ofte umulig å følge opp, så lenge det ikke følger økte bevilgninger i kjølvannet av forventningene. Ingen kan forvente at vi år etter år skal fortsette å være idealister og jobbe til vi møter veggen. I en presset arbeidssituasjon med stadig flere arbeidsoppgaver og større arbeidsmengde blir vi bedt om å gjøre prioriteringer. Resultatet er at skjøtsel prioriteres bort. Som sagt, det handler om penger, økte øremerkede bevilgninger til kulturminneforvaltningen i landets fylkeskommuner og samisk kulturminneråd som gjør det mulig å sette av tid og opprette egne stillinger på et av de viktigste feltene i forvaltningen av de fortellende sporene etter menneskene i fortida.

Kulturminner får verdi gjennom menneskenes opplevelser av dem. De oppleves i den tilstand de er i nå av menneskene i dag. Synd da at mange av de kulturelle uttrykkene fra fortida er godt gjemt under viltvoksende vegetasjon og villniss, skjules av trær og busker eller er i ferd med å forsvinne grunnet gjengroing (her skal jeg ikke gå inn i begrepet ”skjemmende – opplevelsen et kulturminne som skjemmende”, da dette alene vil kreve en avhandling. Det får bli en annen gang). Hvis kulturminner er viktige elementer i opplevelsen og formidlingen av landskap og historie, hvordan oppleves da nedslitte og ødelagte skilt på gjengrodde stier i et overvokst gravfelt? Fortellende historie i seg selv, vil noen si, tidens tann og naturens gang, men mange vil stille spørsmål med verdien av bevaring av dette, spesielt hvis gravfeltet står opp mot en annen form for arealutnyttelse og således bare anses som en brysom heftelse for utbygging og vekst. Hadde derimot gravfeltet vært holdt i hevd, hadde folks forståelse av verdien av dette, vært noe ganske annet. Synliggjøring av kulturminnene i folks daglige omgivelser er ledd i en vernestrategi for å øke forståelsen for kulturminnenes verdi med økt respekt og dermed bedre sikkerhet som følge.

Det er ikke dermed sagt at alle kulturminner ute i landskapet skal undergå skjøtsel, skilting og tilrettelegging. Det er verken ønskelig eller oppnåelig. Det gjøres derfor bevisste valg ut fra gitte vernekriterier og gjennomdiskuterte utvalg. Langt de fleste fylkeskommuner har utarbeidet handlingsplaner eller kulturminneplaner, derunder strategiplaner for skjøtsel og skjøtelsesplaner for utvalgte kulturminnefelt, for forvaltning av kulturminnene i fylket. Planene er dynamiske og prioriteringslistene endres over tid, men planene viser at intensjonene og viljen er tilstede på skjøtsel og tilretteleggingssida. I de fleste tilfellene er det kun mangelen på penger som står mellom intensjon og gjennomføring.

Tilføringen av midler til skjøtsel, bevaring, tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av kulturminner gjennom store prosjekter må nevnes før jeg signerer meg ut for denne gang. Slike store prosjekter, som Fotefar mot Nord, Pilegrimsleden, Bergkunstprosjektet og Nordsjøløypa blant andre, har ført til fokus på kulturminnenes verdi og aktiviteten var stor så lenge prosjektene varte. Men når førstegangs skjøtsel er avsluttet, må noen ha ansvar for drift og vedlikehold. Hva har hendt etter at prosjektene var ferdige? Hva er tilstanden på skjøtelsen og skiltparken i etterkant? Følges det opp? Tilføres det friske midler til opprettholdelse og fornying? Problemstillingen gjelder overalt og for de fleste skjøtselplaner.

Som vi ser av innrapporteringen gjøres det en god jobb ute i fylkeskommunene og i Samisk kulturminneråd på skjøtsel og tilretteleggingssida. Viljen, interessen, kompetansen og ikke minst forståelsen av verdien av denne typen arbeid er så absolutt til stede. I bunn og grunn handler det kun om penger, tilførselen av friske midler som kan styrke arbeidet og den daglige driften slik at man unngår at folks respekt for kulturminnene og vernet av dem blir redusert eller forsvinner.

Dere kan lese mer om kulturminneplaner, handlingsplaner og om arbeidet med skilting og skjøtsel på fylkeskommunenes og Samisk kulturminneråds hjemmesider.

Vest-Norge

Trond Meling

I de fleste fylker som omfatter Vest-Norge har det foregått skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner den siste tiden. Omfanget av skjøtselstiltakene har imidlertid variert en god del, og det er ikke alle fylkene som har funnet tilstrekkelig rom for dette arbeidet i en travel hverdag. I Rogaland har en bl.a. ikke hatt kapasitet til å prioritere større skjøtelses- og tilretteleggingstiltak på en god stund. I 2008 har en imidlertid forsøkt å bøte på dette ved å øremerke en av stillingene til dette i en tid framover. På denne måten håper en å få i stand mer omfattende og langsiktige tiltak på utvalgte kulturminnefelt. I Aust-Agder har også aktiviteten på denne fronten vært liten i det siste, men fylkekommunen vil forsøke å satse mer på dette til neste år.

Skilting og ulik tilrettelegging av kulturminner har vært et gjennomgående trekk ved skjøtselstiltakene i de ”vestnorske” fylkene. På Staveneset i Askvoll har Sogn og Fjordane fylkeskommune bl.a. hatt et prosjekt hvor en kombinerer skilting med vegetasjonsskjøtsel av et felt med gravrøysler og helleristninger fra bronsealder. Fokuset har vært på god og hensiktsmessig tilrettelegging, og arbeidet har foregått over flere år. I Vest-Agder har en også satt i gang et omfattende prosjekt med å skilte og tilrettelegge utvalgte kulturminner på Spangereid i Lindesnes. Dette arbeidet foregår i samarbeid med Statens vegvesen slik at en bl.a. kan få til bedre parkeringsmuligheter ved kulturminnene. I mange tilfeller foregår

skiltingen også i tett samarbeid med kommunene. Et eksempel på dette er Gjerstad på Osterøy i Hordaland, hvor kommunen og fylkeskommunen har laget en kultursti der utvalgte kulturminner er skiltet. Et lignende opplegg har Hordaland fylkeskommune også vært involvert i på Hjørmo/Viveli i Eidfjord i Hardanger. Her er jernvinneanlegg skiltet og tilrettelagt for publikum. I dette prosjektet har en også laget en informasjonsfolder.

I flere av fylkene har en den siste tiden også hatt fokus på skjøtsel og tilrettelegging av helleristningslokaliteter. Dette gjelder bl.a. i Sogn og Fjordane og det tidligere nevnte fornminnefeltet på Staveneset. I tillegg har Sogn og Fjordane fylkeskommune påbegynt et prosjekt med å tilrettelegge Ausevik i Flora med skilting og gangstier slik at feltet blir bedre tilgjengelig samtidig som en hindrer tråkk på sårbare bergflater. Arbeidet skjer i samarbeid med Flora kommune og Bergen Museum, og prosjektet vil fortsett en stund framover.

I Rogaland har en også valgt å prioritere helleristninger. Her er det feltet på Austre Åmøy i Stavanger som står i fokus. Skjøtsels- og tilretteleggingsprosjektet startet opp i 2008 og foregår i samarbeid med Arkeologisk museum i Stavanger. Det er planlagt å være ferdig i 2010. Helleristningene på Austre Åmøy er sterkt utsatt for slitasje, så i prosjektet ønsker en få til gode løsninger som kombinerer tilgjengelighet og opplevelse med et godt vern. Foruten vegetasjonsskjøtsel har en derfor valgt å tilrettelegge feltet med nye skilt, gangveier og flere utkikkspunkt. Slik kan de besøkende få en god oversikt over ristningene uten å tråkke på bergflatene slik som i dag. Tilgjengelighet for alle og universell utforming er også sentrale moment med i dette arbeidet.

Vegetasjonsskjøtsel på Austre Åmøy. Foto: Jens Flemming Krøger, Rogaland fylkeskommune

I forbindelse med at Stavanger er europeisk kulturhovedstad i 2008, vil ristningsfeltet på Austre Åmøy samtidig være arena for en litt annerledes type formidling i år. Med inspirasjon i helleristningene og bronsealderens idéverden har musikeren/ komponisten Biosphere laget en lyd- og lysinstallasjon som skal vises på feltet i perioden 03.-12. oktober. Med denne satsningen håper en bl.a. å nå et nytt publikum og få til en større forståelse for vern av kulturminnene.

Vern og bevaring står også i fokus når det gjelder helleristninger i Hordaland. Her har en bl.a. testet ut metoder for å hindre nedbryting og erosjon av ristningene. På Fjøsnaeset i Etne har en gjort forsøk med å fjerne grønske o.l. på små områder innenfor helleristningslokaliteten med et middel som heter Grønskekrutt. Dette inneholder en bakterie som spiser andre bakterier uten å gjøre påviselig skade på bergflaten og ristningene. En fordel med middelet er at dette er enkelt å bruke og lett å få tak i.

Ristning på Fjøsnaeset før og etter at en har brukt grønskekrutt. Foto: Kjersti Vevatnet, Hordaland fylkeskommune

Nord-Norge

v/ Dag Magnus Andreassen, Troms fylkeskommune med bidrag fra Randi Sjølie, Sámediggi/Sametinget, Ragnhild Myrstad, Troms fylkeskommune og Bjørn Hebba Helberg, Tromsø Museum – Universitetsmuseet

Ceavvccageadge / Mortensnes kulturminneområde, Finnmark

I sommer er det satt opp nye skilter på kulturminneområdet. Skiltene følger de etablerte postene og har en del tekst. Samtidig er det henvisning til Mobilguiden som kan kontaktes via telefon. Skiltene er plassert på et lavt jernstativ i passe lesehøyde. Skiltstativet står oppå bakken for å unngå inngrep i grunnen. Skilt og stativ er utformet av Várjjat Sámi Musea / Varanger samiske museum og produsert lokalt.

Bildet viser Marit Reiersen og Ingjerd Holand ved siden av skiltet på post 5C, den rekonstruerte gammen. Foto: Randi Sjølie

Skilting av gravfelt i Buvika, Kvaløya, Tromsø kommune, Troms

Endelig nytt skilt på gravfeltet i Buvika utenfor Tromsø. Det gamle skiltet hadde sett sine beste dager. Gravfeltet er ikke stort og ruvende. Et par graver i feltet er likevel godt synlige og lar seg gjenkjenne på skissen som er tegnet opp på det nye skiltet. Skiltet står litt på skrå slik at man kan iakttas gravfeltet parallelt som man leser tekst. Vi var spente på akkurat dette oppsettet med tanke på de snørike vintrene her nord. Men med utgangspunkt i snøen som falt i fjor er erfaringen så langt god. Det er også laget en ny port inn til feltet og på sikt håper vi å få til en avtale om beite av området.

Ny klopp, port og nytt skilt ved Buvikvollen gravfelt i Tromsø. Foto: Dag Magnus Andreassen

Helleristningene på Skavberget, Tromsø kommune, Troms

Tromsø Museum og Troms fylkeskommune har utført skjøtsel på Skavberget i Tromsø kommune de siste 3-4 årene. Skavberget er nydokumentert etter å ha vært sprita og tildekka i noen år. Noe av den gamle dokumentasjonen er feil, og det har kommet fram minst 3 heilt nye figurer, en på hvert av de 3 feltene. På det øverste hovedfeltet blei det dokumentert en stor bjørnefigur, på det midterste en kjempestor elg, over 3 meter lang, og på det nederste feltet et lite hjortedyr.

Nye figurer på Skavberget i Tromsø. Foto: Bjørn Hebba Helberg

Fykanvatn, Meløy kommune, Nordland

På Fykanvatn i Meløy kommune har Tromsø Museum og Nordland fylkeskommune drevet skjøtelsesarbeid i et par år. De slipte ristningene har vært usynlig de siste 5-6 åra på grunn av svært stor alge- og lavvekst. En del av feltene har vært sprita og tildekka de siste 2 årene. Laven er nå borte fra disse områdene. Resultatet er brukbart og figurene kan ses i lavt motlys (ettermiddagssol). Gjessing viser noen foto av en bergflate med ristninger på, men vi har vært

usikker på hvor bergflaten lå. Disse figurene har ikke vært synlige de siste 50 årene eller mer. Vi behandla ei bergflate som ligna på det avfotograferte området, og til vår overraskelse blei også disse figurene godt synlig i lavt motlys. Det var utrolig morosomt.

Gjenoppdaga figurer ved Fykanvatn. Foto: Bjørn Hebba Helberg

I tillegg fjerna vi den nåværende tilrettelegginga. Denne var plassert svært uheldig midt i helleristningsfeltet. I tillegg var det brukt svært mange jernbolter for å feste tribunene til berget. Nordland fylkeskommune og Tromsø Museum har ment at tilrettelegginga ikke har fungert godt og hensiktsmessig. I tillegg har den virka svært dominerende i miljøet og på mange måter overskygga det den skulle vise fram, nemlig ristningene. Det vil i løpet av 2009 komme ei ny og mer hensiktsmessig tilrettelegging av området.

Den gamle tilrettelegginga ved Fykanvatnet under demontering. Foto: Bjørn Hebba Helberg

Midt-Norge

Skjøtsel av kulturminner fra eldre tid i Sør-Trøndelag

Kristian Pettersen

Fylkestinget i Sør-Trøndelag vedtok i 2002 "Handlingsplan for kulturminner i Sør-Trøndelag". I de 6 årene som er gått siden planen ble vedtatt, har fylkeskommunen hatt en arkeolog på heltid som ansvarlig for oppfølging av de eldre minnene i planen (fornminner). I tillegg har det vært leid inn arbeidshjelp med arkeologisk kompetanse noen måneder hvert år til konkrete enkeltoppgaver på skjøtelsesområdet.

Handlingsplanen har valgt ut ca 125 fornminneområder samt flere kulturmiljøer som skal prioriteres når det gjelder vern, sikring og skjøtsel. Utvelgelsen er basert på at disse kulturminnene så langt råd er skal gi et representativt utvalg minner for å belyse utviklingen i fylket. Handlingsplanen har en grunnbevilgning for fornminnedelen som er på ca 225.000,- kr pr år. Dette beløpet brukes vesentlig til delfinansiering av skjøtselstiltak samt reisevirksomhet. I tillegg til disse midlene brukes i hovedsak midler fra Riksantikvaren til skjøtelsen.

Disse 6 årene har vært litt "prøve og feile-år". Vi har fått eksperimentert litt med forskjellige varianter av konkret skjøtsel, med regionale og lokale aktører. Vi kan nevne skjøtelsavtaler med private eiere av kulturminner og samme med kommuner. Vi har flere partnerskapsavtaler med skoler som deltar i skjøtelsarbeid på for dem interessante lokale minner. Og sist men ikke minst: Fylkeskommunen har selv utført et omfattende skjøtelsarbeid med egne krefter.

Våre erfaringer peker, med positivt fortegn, i flere retninger:

- Generelt har vi fått utført et omfattende skjøtels- og skiltingsarbeid rundt i fylket. Pr i dag er det satt opp 43 skilt med fylkeskommunens standard skilttyper som forteller om en lang rekke forskjellige kulturminnetyper og kulturmiljøer. Det er også laget en del brosjyrer og hefter for kulturminneområder. Videre har fylkeskommunen fått i stand systematisk skjøtsel i en rekke områder, der vegetasjon blir ryddet periodisk og området blir holdt under oppsyn. Noen steder vedlikeholder sauer på beite områdene.

Fylkeskommunen har et godt samarbeid med enkelte fylkesmuseer om slike oppgaver. Dette letter vårt arbeid, også i forhold til det lokale nivå.

Vi har en vel etablert skiltbank ved Sverresborg, Trøndelag folkemuseum, som sørger for både å lage skiltene for oss samt å lagerføre dubletter av disse. Dette letter arbeidet kolossalt når ei skiltplate blir ødelagt. Denne kan praktisk talt byttes ut med ei ny på dagen.

- Fylkeskommunen har forpliktet seg til å prioritere fortsettelsen av Bergkunstprosjektet. Vi har gjort dette på den måten at alle helleristningsprosjektene i Sør-Trøndelag som var med i Bergkunstprosjektet er tatt med i Handlingsplanen og følges opp av oss.
- Vi har også kommet i gang med tilrettelegging for handikappede. Ved to av helleristningsfeltene i fylket er det nå gode forhold for rullestolbrukere når det gjelder å komme nært inntil helleristningsberget.

Sauene – våre gode medhjelpere på feltet. Foto: Kristian Pettersen

Erfaringene vi har gjort i samspill med lokale krefter har også vært ganske positive. Når det gjelder førstegangsskjøtsel har vi gode erfaringer fra samarbeidet med private, kommuner og skoler. Når det gjelder det oppfølgende arbeid og den periodiske kjøtsel ser vi klart at dette ikke er helt enkelt for våre lokale samarbeidspartnere. Det synes som om det i en god del tilfeller er vanskelig å få organisert denne jobben på en tilfredsstillende måte lokalt. Kanskje er det fylkeskommunen som ikke stiller nok spesifikke krav til utseendet av kulturminneområdene? I alle fall synes vi ofte at det mangler noe i det lokale skjøtelsesarbeidet.

For å bøte på dette vil fylkeskommunen jobbe med dette på to måter: Den ene måten blir å skolere de lokale vedlikeholdere mer spesifikt på hva slags standard en søker å oppnå ved kjøtsel. Eksempelvis: Det er ikke nok at årets vegetasjonstilfang fjernes. Skiltplatene skal være i topp stand og skiltskruene skal ikke være rustne! Den andre måten å nærme seg dette blir at fylkeskommunen selv overtar hovedparten av det periodiske vedlikeholdet. Dermed får en dette slik en vil ha det og slipper å mase på kommuner og private om gjøre det de har forpliktet seg til. Kanskje er det da bedre om disses innsats konsentreres om og styrkes rundt førstegangsskjøtelsen, hvor det lokale nivå erfaringsmessig gjør en utmerket jobb?

I de siste par årene har en i Sør-Trøndelag fylke hatt den økonomiske støtteordningen for kjøtsel av arkeologiske kulturminner på innmark. Dette er en ordning som administreres av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag med faglig bistand fra Sør-Trøndelag fylkeskommune. I denne ordningen premieres gårdbrukerne for selv å ta vare på fornminner av forskjellig slag. Selv om ordningen er forholdsvis ny, og kanskje litt lite kjent blant gårdbrukerne, så ser vi her konturene av noe som etter hvert kan bli en svært god ordning. Kulturminnene blir stelt med, det er eierne selv som gjør dette nærmest i egeninteresse på vegne av gårdens kulturlandskap og de får betaling for denne type produksjon.

Sør-Trøndelag fylkeskommune har engasjert seg i denne ordningen og blant annet laget retningslinjer for gårdbrukerne om hvilke kulturminner som egner seg for kjøtsel og hvordan en skal gå fram i det konkrete skjøtelsesarbeidet. Denne er lagt ut på heimesida til

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Poenget er at den enkelte gårdbruker skal kunne gjøre denne skjøtselen selv uten å kontakte kulturminnevernet.

Strategien for Sør-Trøndelag kan kort sies å være at mange nivåer skal være med i hvert enkelt skjøtselstiltak. Minimum to parter, men helst flere. Fylkeskommune, kommune, skole og grunneier er alle aktuelle interessenter. Hver av disse gjør det de kan best. Det lokale nivå kjenner stedet best og står derfor for de rent praktiske forhold, som vei og parkering, sti og første gangs rydding. Det regionale nivå er best på det faglige, arkeologien, samt har gode rutiner inn mot det praktiske når et gjelder å få laget skilt. Denne strategien har vært i bruk i mellom 15 og 20 år i Sør-Trøndelag og fungerer godt fremdeles. Den gir også god mening ved at det lokale nivå, som i enhver forstand er eiere og brukere av kulturminner, deltar i arbeidet med egne kulturminner.

Skjøtsel, tilrettelegging og vedlikehold av automatisk freda kulturminne i Møre og Romsdal

Bjørn Ringstad

Etter oppfordring fra Riksantikvaren i 2006, laget Møre og Romsdal fylkeskommune en planskisse i listeform for skjøtsel, tilrettelegging og vedlikehold av automatisk freda kulturminne. Denne ble lagt frem for politikerne. I planskissa er alle kommunene i fylket med og ønsket var at de fleste var representert med et utvalg sentrale kulturminner. Totalt er lista på 175 prosjektområder. Det er satt opp en kort beskrivelse etc. i stikkordform og alle er gruppert inn i kategorier A, B og C etter vurdering av nasjonal verdi, regional verdi eller lokal verdi. Det er også satt opp tidspunkt for når vi ønsker å prioritere de ulike prosjektene. Lista er ikke endelig, og vi har gjort det klart at den vil være under stadig revisjon. Vi ser allerede nå at tidsfristene er for optimistiske.

Vi ønsker å ha en jevn geografisk fordeling på prosjektene, men ser at det de siste årene har vært litt mye fokus på de nordligste deler av fylket. Dette har delvis å gjøre med bemanningssituasjonen, og at en del prosjekt er blitt til etter "innfalsmetoden".

Vi ønsker å prioritere viktige områder der kommunene selv ser nytten av en god tilrettelegging. De senere årene har vi hatt fokus på de litt større helleristningsfeltene og prosjekt knyttet til verdiskapningsprosjektet Bud - Kristiansund (flere attraktive turstier). Vi har tidligere kjørt på tilrettelegging av prosjekt knyttet til "Nordsjøløypa" (EU-prosjekt) som har vært "felles" for flere vestlandsfylker. Vi har prøvd å kombinere tilretteleggingen med turstier og friluftsjakter. Dette har gjort det mulig å skape ekstra interesse for tilretteleggingen og gjort det mulig å få ut m.a. tippemidler. En del prosjekt er også koblet opp mot SMIL-midler. Vi har også prioritert en del områder som er innkjøpt av staten (v/ fylkesmannen) som friluftsområder. Her ønsker vi et nærmere samarbeid i fremtiden, og har større grad av sikkerhet i forhold til uheldig utbyggingspress.

Vi ønsker at en del fornminner skal være tilgjengelig i forhold til universell utforming (m.a. for rullestolbrukere og barnevogn). Vi ser likevel problemer knyttet til dette og ønsker ofte at opparbeidete stier skal være av beskjedent omfang. Vi ønsker heller ikke at det skal være opparbeidet sti for nær fornminnene, eks. gravrøyser.

Vi ønsker god skilting, med kvalitet i både stativ og lay-out, men har ikke hatt standardiserte

skilt. Vi bestemmer en del, men kommuner og venneforeninger mm har også et ord med i laget.

Sørøst-Norge

v/Espen Finstad, Oppland fylkeskommune

Tilrettelegging av kulturminner i Oppland fylke

I de seinere år har Fagenhet kulturvern gjort en innsats for å tilrettelegge og skilte kulturminner i fylket. Målet med tilretteleggingen er å øke kunnskap og interesse for kulturminner både hos lokalbefolkning og tilreisende. Tilretteleggingen er også ofte et ledd i lokal næringsutvikling, især reiselivet.

Foruten å tilrettelegge lokaliteten i forhold til tilgjengelighet, skilter vi. Vi har utarbeidet en skiltmal som etter vår mening er av høy kvalitet både når det gjelder estetikk og holdbarhet. Tekstene er på flere språk. Vi har også utarbeidet en standard skjøtselsavtale og skjøtselsplan. Avtalen er mellom grunneier, kommunen og fylkeskommunen og eventuelt andre berørte parter. Skjøtselsplanen viser éngangstiltak og årlig skjøtsel, kostnader og ikke minst hvem som har ansvar for hva.

Informasjon om to skjøtselsprosjekt i Hedmark fylke

Birgit Tansøy

På klebersteinsbrotet i Sandbekkdalen på Kvikneskogen i Tynset kommune har vi laga ein forvaltingsplan som vi skal få politisk vedteken i haust. I planen skal det ligge med skjøtselsplan. Vi er ikkje i boks når det gjeld samarbeidspartnarar ennå, men det arbeidet trur eg skal gå greit. I samband med forvaltingsplanen har vi utført ein del registreringsarbeid og sikringsarbeid. Dessutan har vi våre borte i ein del problemstillingar i høve bevaring – dvs. tildekking / ikkje tildekking.

Det andre skjøtselsprosjektet er eit gravfelt (med den kjende Sveinhaugen) med i alt ni gravhaugar like ved Ringsaker kyrkje. Både garden og feltet heiter Sveinhaug. Bustadhusa på Sveinhaug er plassert nøyaktig på rett line frå den største haugen. Grunneigar skal i gong med å sette i stand det gamle hageanlegget på garden. I den samanheng skal det òg utarbeidast skjøtselsfelt for gravfeltet. Meininga er å inkorporere feltet i hageanlegget – slik hagen òg var tenkt ein gong på midten av 1800-talet. Sveinhaug vert drive som eit historisk pensjonat. Bygningane er restaurert etter antikvariske prinsipp. Delar av gravfeltet er skada som følge av vegbygging. Feltet ligg like ved fylkesvegen og er difor lett tilgjengeleg for folk.

Skilting og skjøtsel av kulturminner i Akershus fylke

Bjarne Gaut, arkeolog

Dokumentasjon og skjøtsel av arkeologiske kulturminner er et viktig område for kulturminneforvaltningen. Som bidrag til kulturminneåret skal minst et kulturminne i hver kommune i Akershus skiltes innen utløpet av 2009.

Akershus fylke har avsatt to heltidsstillinger til skilting og skjøtsel av kulturminner. I løpet av kulturminneåret 2009 vil fylkeskommunen skilte minst et arkeologisk kulturminne i hver kommune. Arbeidet omfatter også enkelte kulturminner fra nyere tid.

Arbeidet har utspring i en eksisterende skilt- og Skjøtselsplan for Akershus fra 2002. Denne gir en oversikt over 2-3 kulturminner som skulle prioriteres i hver kommune i forbindelse med istandsetting, skilting videre skjøtsel og tilsyn. Fylkeskommunen er i disse dager i gang med nyregistrering og tilstandsvurdering av kulturminnene og kulturmiljøet de ligger i. Hensikten er både å kontrollere og oppdatere gamle opplysninger og å dokumentere eventuelle endringer i kulturmiljø og bevaringsforhold.

På bakgrunn av registreringsarbeidet utarbeides det forslag til skilt. Både tekst og illustrasjoner er viktige redskap for å formidle en helhetlig forståelse av lokaliteten. Spesielt i områder uten synlige kulturminner, eller der bare deler av kulturminnene er bevart i dag, er det en utfordring å visualisere og levendegjøre det forhistoriske kulturlandskapet.

Samtidig er det viktig at fornminnene så langt det lar seg gjøre skal tilrettelegges og skiltes i tråd med Miljøverndepartementets og Riksantikvarens retningslinjer for universell utforming. Blant annet jobbes det med å utvikle skilt for synshemmede med blindeskrift og taktile kart. Noe av merkostnadene til dette dekkes ved tilskudd fra private sponsorer og fond. Tilrettelegging for funksjonshemmede krever dessuten gjennomtenkte løsninger for parkering og adkomstvei. I dette arbeidet er det viktig å finne løsninger som både går på kulturminnevernets og de private grunneierenes premisser, og at disse nedfelles i bindende skjøtselsavtaler.

Helleristningsfeltet på Dalbo i Bærum er et slikt satsningsområde. Her ønsker fylkeskommunen å leie grunnen deler av helleristningene ligger på. I tillegg til å rydde vegetasjonen, vil man gjerde inn området og lage en skiltet rundløype som kanalisere trafikken vekk fra tunet på gården. På sikt håper man å bruke småfe til å holde vegetasjonen i sjakk. Dessuten ønsker fylkeskommunen å tilrettelegge deler av helleristningsfeltet for bruk av rullestol. De ulike tiltakene tenkes finansiert over fylkeskommunens budsjetter, i tillegg til RMP- og SMIL-midler.

Helleristningsfeltet på Dalbo i Bærum er i dag overgrodd og trenger sårt til en ansiktsløftning. Bak gjerdet skulle man kunnet se Lokalitet 5! Foto: Akershus fylkeskommune

Det er avgjørende at det utarbeides konkrete planer for langsiktig skjøtsel av lokaliteter som skal skiltes. I praksis er det umulig for fylkeskommunen å følge opp alle lokalitetene i detalj. Fylkeskommunen er derfor avhengige av lokale samarbeidspartnere i kommune, grunneiere, historielag eller skoler. En mulighet, er å yte mindre tilskudd til historielag for årlig vedlikehold. Man kan ellers rette seg mot skolen gjennom ordninger som *Den kulturelle skolesekken* eller *Adopter et kulturminne*. I Ski har for eksempel skoleelever vært engasjert i å rydde gravfelt. Andre skoleklasser har vært brukt til dokumentasjon av helleristninger og skålgropfelt.

Fylkeskommunen håper arbeidet med skilting og skjøtsel vil stimulere til lokalt engasjement og oppmerksomhet rundt kulturminnene. Erfaringsmessig vil dette også medføre bedre vern av kulturarven for framtiden!

Skilting, skjøtsel og tilrettelegging av marine kulturminner

v/ Jostein Gundersen, Norsk Sjøfartsmuseum

Skilting, skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner i regi av de marinarkeologiske forvaltningsmuseene er nok ikke like utbredt som hos andre forvaltningsinstitusjoner. Av åpenbare grunner vil et slikt arbeid både være relativt kostbart, og nå færre "brukere" under vann. Likevel har det i de senere år blitt skiltet en rekke skipsvrak i regi av de marinarkeologiske forvaltningsmuseene. Norsk Sjøfartsmuseum avsluttet i 2007 et flerårig skjøtsel/skiltprosjekt som hadde som hovedmålsetning å starte en prosess med bevisstgjøring av hva *skipsfunn* i henhold til kulturminnelovens § 14 egentlig er. Med en bevissthet rundt det faktum at få enkeltpersoner noensinne vil få anledning til å se de enkelte skiltene, ble det i hele prosjektperioden lagt stor vekt på aktiv bruk av media i formidlingsøyemed, spesielt i forbindelse med utsetting av skiltene. I alt ble åtte lokaliteter skiltet i perioden 2005 til 2007, sju i sjøen fra Vest-Agder til Østfold, og en i Mjøsa. Medieoppmerksomheten prosjektet fikk var overveldende. Det ble registrert mer enn 50 ulike medieoppslag om prosjektet, publisert i mer enn 20 land. Prosjektet må sies å ha nådd et langt større publikum enn forventet, og med all sannsynlighet ha bidratt til større oppmerksomhet rundt kulturminner under vann og fredningsbestemmelser knyttet til disse.

”Kringleskilt” i sjøbunnen på et utvalg lokaliteter som både er svært sårbare –og som har høy opplevelsesverdi. Foto: Norsk Sjøfartsmuseum

Selv om skiltprosjektet fra NSM sin side er avsluttet, har NTNU-Vitenskapsmuseet tatt opp ”ballen” (skiltet) og planlegger skilting av skipsfunn også i midt-Norge. Vitenskapsmuseet har valgt en litt annerledes innfallsvinkel til skiltingen, og vil i større grad involvere dykkerklubber og opprette en slags ”fadderordning” for forskjellige lokaliteter.

Skilting av skipsvrak, eller andre kulturminner under vann, trenger ikke nødvendigvis foregå under vann. Norsk Sjøfartsmuseum vil, i samarbeid med Hurum kommune, i løpet av høsten 2008 utarbeide et skilt for formidling av et skipsvrak på Holmsbu i Buskerud. Skipsvraket er et sentralt element i stedets maritime historie, og området Holmsbu-Rødtangen er valgt ut som et av objektene i Riksantikvarens verdiskapingsprogram.